

18. *Andragohichni metodyky otsinky fakhovoho udoskonalennya v Nimechchyni (2000)*. [Andragogical techniques for assessing professional development in Germany]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОРОС Ільдико Імрїївна – доктор філософії, ректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: шляхи удосконалення освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OROS Ildiko Imriivna – Doctor of Philosophy, Rector of the Ferenc Rakocsi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Circle of scientific interests: ways to improve education.

Рецензент – д. п. н. професор Н. А. Калініченко.

Стаття надійшла до редакції 23. 09. 2018 р.

УДК 378.018.8:364-051К

КОЛЯДА Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
e-mail: koliada_n@ukr.net

КОКОША Антоніна Володимирівна – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID ID 0000-0003-1814-0549
e-mail:tonyakokosha@ukr.net

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СНТ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників – складний і багатоступінчастий процес, котрий потребує відповідної організації навчання і створення комплексу сприятливих умов, які є результатом аналізу компонентів, критеріїв і рівнів сформованості компетентності студентів, що дає змогу виокремити деякі конкретні шляхи та технології її формування.

Особистісний розвиток – один із найважливіших компонентів у формуванні цілісної, гармонійно-розвиненої особистості майбутнього фахівця. Освітній процес в закладі вищої освіти передбачає комбінування різних форм як навчальної, так і позааудиторної роботи студентів. У зв'язку з цим студент, який не є включеним у процес науково-пошукової діяльності, не бере участі у роботі наукових гуртків та проблемних груп, а його самостійна робота зводиться до банального переписування чужих здобутків, не спроможний повністю оперувати фактами, теоретичними та практичними знаннями зі спеціальності, яку здобуває.

Однак актуальним та малодослідженим залишається питання особистісного розвитку студентів – майбутніх соціальних працівників

в умовах позааудиторної роботи Студентського наукового товариства (далі – СНТ) та, як наслідок, створення відповідних умов у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення соціального працівника як професіонала розкрито досить широко у працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених, про це свідчать наукові дослідження Н. Клименко, В. Поліщук, В. Сластьоніна та інші.

Розвиток особистості майбутнього фахівця є предметом низки наукових досліджень у різних галузях знань. Наукова база з даного питання досить широка – розроблені відповідні концепції, програми, курси та багато інших методик і технологій, які успішно апробовано.

Позааудиторна робота розглядалась ученими, як фактор професійного самовизначення студента (Т. Іванайська), система діяльності (В. Коваль), проблему аудиторної та позааудиторної роботи у ВНЗ висвітлено у дослідженні Н. Крюкової та інших.

Предметом досліджень вітчизняних учених стали окремі проблеми розвитку та діяльності студентських наукових товариств в

Україні: організації науково-дослідної роботи (О. Микитюк), підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності (Г. Кловак), академічної культури дослідника (О. Семенов, М. Вовк), теорії та практики самостійної роботи студентів (В. Бенера), діяльності студентського самоврядування в історії розвитку вищої школи (В. Мокляк) та ін..

Нами проаналізовано чимало наукової літератури з досліджуваної проблеми, проте питання над яким ми працюємо наразі не було розкрито в повній мірі. Саме тому, важливо дослідити взаємозв'язок особистісного розвитку студентів та позааудиторної наукової роботи, як складових формування компетентного соціального працівника.

Мета статті – висвітлення результатів дослідження та обґрунтування провідних тенденцій особистісного розвитку студентів – майбутніх соціальних працівників у процесі позааудиторної роботи СНТ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про професійну діяльність, доцільно використовувати поняття «симбіоз» у підготовці студентів до практичної роботи поза межами ЗВО, поєднуючи навчальну, наукову та позааудиторну роботу. Якщо навчання в розумінні студента є процесом цілеспрямованим та систематичним, то позааудиторна робота носить ситуативний характер.

Портрет сучасного студента є віддзеркаленням його знань, умінь, навичок, практичного досвіду, наукових і професійних інтересів, фахових компетентностей, отриманих у процесі навчання та великого переліку інших, не менш важливих складових. Сучасний студент повинен мати ґрунтовні знання зі свого фаху та бути всебічно розвиненим, постійно вдосконалювати та поповнювати свої професійні вміння, відвідувати майстер-класи провідних спеціалістів, брати участь у роботі різних дискусійних клубів, займатись науковою діяльністю.

За результатами магістерського дослідження, яке проводилось в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, лише мізерний відсоток студентів факультету соціальної та психологічної освіти, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота» бачать продовження своєї професійної діяльності пов'язаною з науковою роботою та науковими дослідженнями в цій галузі. Переважна більшість студентів зосереджують увагу на практичній складовій процесу навчання, віддаючи їй перевагу.

Зважаючи на результати дослідження, ми вирішили розробити комплекс заходів, які б

стимулювали студентів – майбутніх соціальних працівників у процесі позааудиторної роботи СНТ не лише до професійного, а й до особистісного розвитку. Усі заходи є взаємодоповнюючими і ґрунтуються на використанні різноманітних форм позааудиторної діяльності студентів в межах СНТ, серед них: кінолекторії, дебати, бесіди, інтелектуальні ток-шоу, науково-пошукова діяльність, майстер-класи від провідних спеціалістів в галузі соціальної роботи. Коротко зупинимось на кожному з них:

Кінолекторій – це форма практичної роботи зі студентами, лекція або бесіда під час якої демонструється цілий кінофільм або його фрагменти для переконливішого звучання висунутих модератором теоретичних положень, які торкаються питань соціальної роботи.

За період дослідження для студентів було організовано ряд кінопоказів, які торкалися різноманітної проблематики, зокрема: художньо-документальний біографічний фільм «200 років самотності» до 203-річчя від Дня народження Т. Г. Шевченка, фільм «Куди приводять мрії», кінолекторій до Дня поширення інформації про аутизм та соціально-психологічний фільм «Вижити серед вовків».

Кожен кінолекторій обов'язково закінчувався рефлексією, студенти ділились враженнями, вказували на недоліки, розвивали професійне мислення, спілкуючись спеціальною термінологією при обґрунтуванні своїх думок та позицій. Така форма позааудиторної роботи має бути незмінним атрибутом формування професійних компетентностей майбутнього соціального працівника. У виборі фільмів для показу ми керувались не тільки проблематикою, чи віковими характеристиками глядачів, а й почуттями та емоціями. Адже, в більшості випадків, саме з фільмів ми вчимося людяності, вмінню співпереживати, виховуємо почуття любові та моральності і доречно нагадувати про це студентам.

Не менш цікавою та ефективною є така форма позааудиторної роботи як дебати – чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми. Це різновид публічної дискусії, в якому учасники намагаються переконання в своїй правоті третю сторону, а не одне одного. Тому вербальні і невербальні засоби, що використовуються учасниками дебатів, мають на меті отримання певного результату – сформувати у слухачів позитивне враження від власної позиції [2].

Для студентів дебати організовувались у

формі гри, яка не передбачала політичної, економічної чи юридичної обізнаності. Студенти дискутували на теми, що були близькі їхнім професійним інтересам та спеціальності. Суть такої командної інтелектуальної гри полягає в тому, що одні студенти аргументовано доводять тезу, запропоновану до обговорення, а інші – опонують їй, доводячи не пустими словами, а реальними фактами свої позиції.

Дебати демократичні, оскільки передбачають чесність, рівність можливостей, повагу до опонента, толерантність і, одночасно, критичне мислення. Участь у дебатах, зокрема навчально-наукових, дає учасникам змогу відчутти переваги такого способу обговорення дискусійних питань. Обов'язком кожної з команд було кваліфіковано та в межах певних часових рамок представити свою позицію, власні аргументи «за» чи «проти».

У межах СНТ дебати організовувалися на теми близькі до спеціальності, яку здобувають студенти, зокрема: «Чи необхідна правова просвіта отримувачів соціальних послуг?», «Чи має бути співпраця державних та громадських організацій у питанні соціального захисту дітей-переселенців?», проте, найцікавішими були дебати на тему «Професійний портрет майбутнього соціального працівника – випускника ЗВО, який він?».

Цікаво було спостерігати за тим, як студенти дискутують, шукають менш вживані, проте важливі кваліфікаційні характеристики майбутнього фахівця, влучно та структуровано оперують теоретичними та практичними знаннями. При цьому, самостійна робота членів команди була пов'язана з формуванням системи аргументів, визначення способів підтримки з боку команди спікера, яка потрібна для обґрунтування правильності обраної позиції; пошук і відбір необхідних для обговорення матеріалів та ін.

Результат дебатів завжди був непередбачуваним, і багато в чому визначався інформаційною підготовкою учасників. Студенти розуміли, що немає сенсу вступати в суперечку, будучи невідповідно підготовленим. Потрібно уважно вивчити наявну інформацію по темі, скласти хоча б короткий план свого виступу, підібрати найбільш вагомні аргументи, при необхідності використовувати перевірені цифрові дані. Корисним є вивчення програмних документів опонентів, виявити слабкі і сильні місця в їхній позиції.

Ми рекомендували студентам, які вперше беруть участь у такій формі роботи, подивитися кілька телепередач з дебатами, поспостерігати за поведінкою ведучого, опонентів, учасників. Такі спостереження

допомагають виробити лінію своєї поведінки в дебатах. Можливий і такий вид підготовки, як проведення пробних дебатів в межах своєї команди.

Зіткнення протилежних позицій в ході дебатів часто веде до виникнення негативних емоцій, напруженням пристрастей. Щоб ці пристрасті не вийшли за межу допустимого і дебати не переросли в сварку, всім учасникам рекомендувалось дотримуватись певних правил поведінки, зокрема:

- строго дотримуватися теми обговорення, обговорювати тільки те, що відноситься до даного питання;

- пам'ятати, що мета кожної зі сторін дебатів заявити свою позицію з обговорюваного питання і залучити нових прихильників;

- обов'язок ведучого – припинити будь-які спроби з боку учасників «піти в сторону» від наміченої теми;

- ставитися з повагою до думки опонента, враховувати, що будь-яка думка має право на існування і належить людині, яка має таке ж право мати свою думку, як і виступаючий

- будь-яка думка має бути обґрунтованою та аргументованою, а посилання на особисту думку або індивідуальний досвід не є аргументом;

- дотримуватись доброзичливого тону, уникати надмірного підвищення голосу, звертатися до людини по імені або в іншій поважній формі, використовуючи, наприклад, такі вирази, як: «Шановний(-а), дорогий(-а) колего», «Шановний опоненте» і т.п, не допускати проявів ворожості, образ, переходу на особистості;

- моральне право брати участь в дебатах мають тільки ті, хто терпимий до думки інших, від застосування зброї критики в дебатах слід відмовитися.

На нашу думку, правила не є обмеженням для висловлення думок та відстоювання власних позицій, навпаки – студенти навчаються доцільно використовувати отриманий досвід, без зайвих емоцій доводити своїм колегам правильність суджень, які обрали. Дебати мають також мотиваційну складову, адже полеміка може тривати не одну годину і в кінцевому результаті кожен залишиться при своїй думці. Ми націлювали студентів на те, якщо переконати опонента неможливо, то необхідно шукати компроміс, інколи студентам було значно важче знайти схожі позиції у своїх аргументах, ніж їхню відмінність.

Під час обговорення бесіди, студенти зізнавались, що така форма роботи їм подобається і для них, як майбутніх фахівців, тримати свої емоції в тонусі та словесно вміти переконати клієнта або знайти компроміс є

дуже важливим, а дебати їм в цьому допомагали. Для підсилення ефекту дебатів нами проводились тематичні бесіди для визначення основних складових не лише професійного, а й особистісного розвитку студентів у процесі їхнього навчання у ЗВО.

Студенти висловлювали думку про те, що в університеті створені усі необхідні умови для всебічного та гармонійного розвитку особистості майбутнього фахівця, проте зауважували, що без поєднання навчальної, виховної та наукової складових цей процес є неможливим. Ми таку думку розділяємо, але зосереджуємо увагу на тому, що більшість студентів, які про це говорили, добре навчаються та беруть участь у різних науково-просвітницьких заходах, які відбуваються в університеті. Студенти, які мають гірші навчальні досягнення та проявлять пасивність до участі у будь-яких формах культмасової діяльності, говорять що їхня основна мета – закінчити університет і для цього, як вони вважають, не обов'язково брати участь у позааудиторній роботі наукового чи виховного характеру.

Ми намагались донести студентам думку аби по завершенню навчання їхня професійна діяльність була успішною необхідно наполегливо працювати, багато читати фахової літератури, відвідувати семінари, брати участь в конференціях, писати тези та статті, вчитись виступати перед аудиторією, постійно самоудосконалюватись та розвиватись. Після таких систематичних бесід більший відсоток студентів, які до цього скептично ставились до наукової роботи у всіх її проявах почали відвідувати заходи, які організовувало СНТ і навіть брати у них участь.

Цікавою формою проведення заходів дискусійного характеру, яка популярна серед студентів найбільше є ток-шоу. Частіше цей термін вживають у своїй професійній термінології телевізійні журналісти, зазначаючи що «ток-шоу – це розмовне видовище, під час якого відбувається спілкування ведучого-рефері з учасником (учасниками) програми, запрошеними до студії, а також ведучого-рефері й учасника (учасників) зі студією, та яка передбачає запитання й відповіді, можливий аналіз висловлюваного з приводу тієї чи іншої теми, визначеної заздалегідь» [13].

За своєю специфікою ток-шоу торкаються різних тем: політики, економіки, громадського життя і т.д. і тому ми вирішили дати студентам можливість відчувати себе в ролі журналіста, який займається розслідуванням проблем різного дискусійного характеру. На відмінну від телевізійної версії цього формату, популярність якої мотивована, насамперед, ілюзією причетності аудиторії до віртуального

диспуту, ток-шоу які організувало СНТ є реальними і всі учасники є включеними в процес обговорення. Участь студентів у такій формі роботи демократизує їхню громадську думку, орієнтуючи її на пошук консенсусу. Студенти самостійно обирали теми для ток-шоу, розробляли сценарії, вносили пропозиції з приводу учасників, якими могли бути студенти, викладачі та діячі різних галузей.

Протягом періоду дослідження для студентів було організовано та проведено ток-шоу на такі теми: «Гірка правда чи солодка брехня?», «Корупція: за і проти», «Ранній шлюб: переваги та недолітки» та «Хто головний? – гендерний аспект». Аналізуючи процес підготовки та організації, склалося позитивне враження від роботи студентів в групах, які займались пошуком та систематизацією наявних для обговорення матеріалів досліджень і статистичних даних. Було помітним, що студентам подобається цим займатись, їм було цікаво досліджувати щось нове для себе, ділитись думками та враженнями, спостерігати за реакцією залу, дискутувати та шукати істину.

Серед думок студентів, які найбільше привернули нашу увагу, є вивчення проблеми ранніх шлюбів. Студенти в своїй більшості вважають, що в сучасному суспільстві не потрібно квапитись створювати сім'ю, першочерговим для них є фінансове благополуччя та наявність власного житла. Сім'я, як вони вважають, яка не спроможна задовольнити першочергові потреби у харчуванні, комфортних умовах життя, освіти та безпеці своїх дітей, не може існувати повноцінно.

На противагу, інша частина студентів висловила думку про те, що одружуватись потрібно в молодому віці – коли не помічаєш недоліків, а керуєшся почуттям закоханості, при цьому більш важливим є морально-психологічний комфорт у сім'ї.

«Гарні стосунки у родині, позитивне емоційне середовище, доброзичлива атмосфера, наявні взаємопідтримка та взаєморозуміння куди важливіші ніж брендовий одяг та червона ікра на сніданок», – зазначили студенти.

Повертаючись до обґрунтування важливості реалізації вище означених умов, варто зазначити що основним компонентом формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника залишається студентська науково-пошукова діяльність. В межах освітнього процесу у ЗВО передбачено що студенти, окрім відвідування лекцій, практичних, лабораторних, семінарських занять, повинні брати участь у роботі наукових гуртків, дискусійних клубів, займатись написанням курсових робіт та інше.

У межах СНТ науково-пошукова діяльність студентів здійснювалась у формі складання статистичних звітів, анкетувань, опитувань, тестувань жителів міста з певної проблеми чи питання. Студенти досліджували ставлення уманчан до проблем збереження історичної спадщини міста, глобальних суботників, повноцінного облаштування зупинок громадського транспорту, вакцинації бездомних тварин, дотримання принципів універсального дизайну в інфраструктурі міста та інше. Результати своїх досліджень студенти презентували у вигляді соціальних відеороликів та проєктів. Частина студентських досліджень були пов'язані з написанням курсових робіт.

Практичне значення такої діяльності є помітним одразу: студент, вивчаючи проблему, яка йому цікава, проявляє фаховий інтерес у процесі роботи, здатний до формування змістовного аналізу отриманих результатів та професійних висновків. У більшості випадків студенти самостійно проявляють ініціативу у проведенні дослідження з певної проблеми чи опитувань. У випадках, коли студенту важко визначитись з темою, яку він би хотів вивчати, але хоче спробувати себе у ролі дослідника – він працює у команді зі студентами, які уже мають певний досвід у такій роботі.

Науково-пошукова діяльність студентів також пов'язана з участю в роботі наукових гуртків кафедр, в межах яких студенти демонструють свій інтерес до тем, які є найбільш привабливими в професійному плані, знайомляться з формами та методами наукового дослідження, визначають рівень власної компетентності в процесі підготовки матеріалів та їхньої презентації. Під керівництвом досвідчених викладачів студенти мають можливість писати тези та статті, а також подавати їх до публікації в різних наукових виданнях як в Україні, так і за її межами. Проте, якщо студент не мав змоги відвідувати науковий гурток, в межах СНТ організуються тематичні семінари-практикуми для студентів з написання наукових праць різного рівня, до проведення яких запрошуються провідні науковці факультету.

Поряд з науково-пошуковою діяльністю, для студентів, в межах СНТ організуються майстер-класи від провідних спеціалістів в галузі соціальної роботи. Серед запрошених фахівці різних соціальних структур міста, зокрема Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради, територіального Центру надання соціальних послуг, районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, фахівці по роботі з неповнолітніми правопорушниками дитячої

кімнати міліції.

Під час майстер-класу студенти навчаються встановлювати зв'язок із клієнтом, шукати оптимальні шляхи вирішення проблем клієнтів, набувають навичок роботи з професійною документацією, формують необхідні знання у роботі з нормативно-правовою базою соціальної роботи, здійснюють аналіз типових ситуацій, які зустрічаються у роботі фахівця соціальної сфери та інше. Така форма роботи дає можливість студентам окрім, передбачених навчальним планом практик, познайомитись з роботою різних служб та посадовими обов'язками їхніх провідних фахівців, визначити для себе найбільш важливі професійні характеристики, які потрібно вдосконалити або набути.

Студенти під час майстер-класів мали можливість поставити спеціалістам запитання, які їх найбільше цікавлять, попрактикуватись у розв'язуванні професійних ситуацій в режимі реального часу, ділились своїми враженнями та емоціями від побаченого, брали участь у тренінгах з формування професійних умінь і, найважливіше, збагатили свій професійний багаж знань. Вважаємо, що така форма роботи є однією з найефективніших у процесі формування професійних компетентностей майбутнього соціального працівника, адже охоплює різні аспекти його діяльності, що дає можливість більш обдуманно підійти до вибору категорії клієнтів, з якою в подальшому буде працювати.

Фахова підготовка – це динамічний процес, у результаті якого студент здобуває необхідний перелік знань, умінь та навичок для своєї подальшої професійної діяльності та вдосконалює особистісні якості. Особистісний розвиток в цьому контексті є найважливішим елементом формування конкурентоспроможного фахівця, тому що базується на постійній взаємодії студента та усіх фахівців, які включені в освітній процес.

Аналіз видів позааудиторної діяльності як одного з елементів стимулювання особистісного розвитку майбутніх соціальних працівників в межах СНТ є підтвердженням позитивного впливу означених умов на формування професійних компетентностей. Описані вище форми роботи передбачають постійне включення студентів експериментальної групи в процес наукової діяльності та заняття науково-дослідною роботою – як результат розробка власних наукових досліджень. На нашу думку, важливо щоб процес фахової підготовки майбутніх соціальних працівників проходив у постійному чергуванні видів діяльності, адже це дасть можливість для всебічного розвитку особистості студента. В межах СНТ таке

поєднання є дієвим інструментом формування компетентного спеціаліста, який має необхідні теоретичні знання, практичні вміння та власний науковий світогляд.

Сучасні вимоги щодо рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери на перший план висувують потреби формування творчої, активної, відповідальної і самостійної особистості майбутнього спеціаліста. Сучасний студент повинен відчувати відповідальність за якість свого професійного розвитку в процесі здобуття освіти. Розвиваючись в особистісному плані, студент поступово підвищує свій рівень компетентнісних характеристик як майбутнього фахівця.

Період навчання у ЗВО характеризується насиченістю різними формами діяльності, надмірна кількість яких призводить до кризи професійного самовизначення. Студенти мають самостійно обирати чим вони хочуть займатись в подальшому, спробувавши себе в різних ролях, але важливо, щоб це було самостійне рішення студентів, ніким не нав'язане. Випускник ЗВО має бути готовим постійно вдосконалюватись, адже отримані знання без практики ніби «озеро без живлення», яке поступово обміліє.

Відповідно до Положення про СНТ участь у його діяльності здійснюється лише на добровільних засадах. Студент залишає за собою право самостійно обирати коли стати учасником чи залишити товариство – наявний принцип добровільності. Активна участь у позааудиторній діяльності в межах СНТ розвиває студентів не лише в професійному плані, а дає можливість проявити творчість, неординарність мислення, індивідуальні характеристики та постійне вдосконалення компетенцій у різних сферах діяльності соціального працівника.

Особистісний розвиток майбутнього соціального працівника – важливий компонент професійної діяльності. Фахівець, який уміє вирішувати проблеми клієнта, обираючи не лише традиційні, а й інноваційні підходи – рідкість для керівника. Цінність такого соціального працівника виявляється в його індивідуальності, неординарності, творчості та креативності. Правильне поєднання ґрунтовних професійних якостей та яскравих особистісних характеристик майбутнього фахівця – запорука зростання.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму Отже, стимулювання особистісного розвитку студентів – майбутніх соціальних працівників у процесі позааудиторної діяльності СНТ є ґрунтовним, систематичним, цілеспрямованим та вимагає трьохсторонньої взаємодії: викладач – студент – наукове товариство. За умови раціонального

розподілу часу необхідного для наукової роботи та активного відпочинку можна досягнути симбіозу цікавого та корисного дозвілля, яке в подальшому стане життєвим кредо юного науковця.

Важливо аби позааудиторна робота студентів у межах діяльності СНТ була насичена різними формами та методами наукової дискусії і, головне, орієнтована на результат яким, наприклад, може бути ґрунтовна студентська наукова праця. Ми переконані, що зацікавити студентів науковою роботою найчастіше можливо коли вони підходять до виконання будь-яких навчальних завдань відповідально та конструктивно: аналізують, досліджують, займаються пошуковою діяльністю, експериментують. Успіхи у будь-якій діяльності завжди мають підтримуватись та заохочуватись, що відповідно вплине і на рівень продуктивності – наукової, навчальної, творчої тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бенера В. Розвиток теорії та практики самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищих навчальних закладів освіти України (друга половина XIX початок XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. Бенера. – Київ, 2012. – 42 с.
2. Дебати політичні // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. Герасіна, В. Погрібна, І. Поліщук та ін. За ред. М. Требіна. — Харків: Право, 2015. – 567 с.
3. Іванайська Т. Позааудиторна діяльність як фактор професійного самовизначення студента: дис. канд. пед. наук / Т. Іванайська – Одеса.: ОДПУ, 2010. – 206 с.
4. Клименко Н. Становление и развитие социально-психологического образования в России: дисс. канд. пед. наук: 13.00.08 / Надія Юрївна Клименко. – М., 2003. – 383 с.
5. Кловак Г. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г. Кловак. – Київ, 2005. – 42 с.
6. Коваль В. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. Коваль. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/kov.
7. Крюкова Н. Проблема аудиторної та позааудиторної роботи у ВНЗ США: автореф. дис. канд. пед. наук / Н. Крюкова. – М.: Наука, 1980. – 17 с.
8. Микитюк О. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в XIX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «загальна

педагогіка та історія педагогіки» / О. Микитюк. – Київ, 2004. – 62 с.

9. Мокляк В. Студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України (XIX – початок XX ст): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. Мокляк. – Полтава, 2011. – 22 с.

10. Поліщук В. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід / В. Поліщук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 178 с.

11. Семенов О., Вовк М. Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету: [монографія] / О. Семенов, М. Вовк. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – С. 80–90.

12. Сластенин В. Педагогіка: учеб. пособ. [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; [под ред. В. А. Сластенина]. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

13. Яковець А. Телевізійна журналістика: теорія і практика: посібник. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 108–120.

REFERENCES

1. Venera, V. (2012). *Rozvytok teorii i ta praktyky samostiyanoi roboty studentiv u navchalnomu protsesi vyshchyykh navchalnykh zakladiv osvity Ukrainy (druha polovyna XIX pochatok XX st.)*. [Development of the theory and practice of independent work of students in the educational process of higher educational institutions of Ukraine (the second half of the XIXth to the beginning of the XXI century)]. Kyiv.

2. *Debaty politychni (2015)*. // *Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk*. [Political debate // Political science encyclopedic dictionary]. Kyiv.

3. Ivanayska, T. (2010). *Pozaaudytorna diyalnist yak faktor profesiynoho samovyznachennya studenta*. [Non-audited activities as a factor in the student's professional self-determination]. Odesa.

4. Klymenko, N. (2003). *Stanovlenye u razvytye sotsyalno-psykholohycheskoho obrazovanyya v Rossyy*. [Formation and development of social and psychological education in Russia]. Moscow.

5. Klovak, H. (2005). *Heneza pidhotovky maybutnoho vchytelya do doslidnytskoyi pedahohichnoyi diyalnosti u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy*. [Genesis of the future teacher's preparation for research pedagogical activity in higher educational institutions of Ukraine]. Kyiv.

6. Koval, V. (2009). *Systema pozaudytoranoi diyal'nosti studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. [System of non-auditing activity of students of higher educational institutions]. [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/kov.

7. Kryukova, N. (1980). *Problema audytoranoi ta pozaudytoranoi roboty u VNZ SSHA*. [Problem of

classroom and non-auditing work at US universities]. Kyiv.

8. Mykytyuk, O. (2004). *Teoriya i praktyka orhanizatsiyi naukovo-doslidnoyi roboty u vyshchyykh zakladakh osvity ukrainy v XIX st.* [Theory and practice of organization of research work in higher educational institutions of Ukraine in the nineteenth century]. Kyiv.

9. Moklyak, V. (2011). *Student-s'ke samovryaduvannya v istoriyi rozvytku vyshchoyi shkoly Ukrainy (XIX – pochatok XX st.)*. [Student Self-Government in the History of the Higher School of Ukraine (XIX - early XX centuries)]. Poltava.

10. Polishchuk, V. (2012). *Profesiyina pidhotovka fakhivtsiv sotsial'noyi sfery: zarubizhnyy dosvid*. [Professional training of specialists in the social sphere: foreign experience]. Ternopil.

11. Semenoh, O., Vovk, M. (2016). *Akademichna kul'tura doslidnyka v osvith'o-kul'turnomu prostori universytetu*. [Academic culture of the researcher in the educational and cultural space of the university]. Sumy.

12. Slastenyn, V. (2002). *Pedahohyka*. [Pedagogy]. Moscow.

13. Yakovets, A. (2009). *Televiziynna zhurnalistyka: teoriya i praktyka*. [Television journalism: theory and practice:]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КОЛЯДА Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: соціальна політика, молодіжна робота, історія педагогіки, теорія соціального виховання.

КОКОША Антоніна Володимирівна – магістрант факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: компетентнісний підхід у соціальній роботі, студентська наукова робота, організація та діяльність молодіжних об'єднань.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOLYADA Nataliya Nikolaevna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Pedagogy and Social Work of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: social policy, youth work, history of pedagogy, theory of social education.

KOKOSHA Antonina Vladimirovna – Master of the Faculty of Social and Psychological Education of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna.

Circle of scientific interests: competence approach in social work, student's scientific work, organization and activity of youth associations.

*Рецензент – д. п. н. професор Радул В. В.
Стаття надійшла до редакції 23. 09. 2018 р.*